

Χώροι για το Παιδί ή Χώροι του Παιδιού;

Τόμ. 1 (2018)

Πρακτικά Συνεδρίου 'Χώροι για το Παιδί ή Χώροι του Παιδιού; Όταν η συνθήκη αγωγής και εκπαίδευσης τέμνεται με την καθημερινότητα της πόλης'

Το «νέο» σχολείο: χώρος που προωθεί τη συνεργατική μάθηση, τη δημιουργική ανάπτυξη και την καλλιέργεια κριτικής σκέψης

Ευαγγελία Λίλιου (Evangelia Liliou)

doi: [10.12681/χπ.1418](https://doi.org/10.12681/χπ.1418)

Το «νέο» σχολείο: χώρος που προωθεί τη συνεργατική μάθηση, τη δημιουργική ανάπτυξη και την καλλιέργεια κριτικής σκέψης

The 'new' school: a place that promotes collaborative learning, creative development and critical thinking

Ευαγγελία Λίλιου

Εκπαιδευτικός, Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας & Φιλολογίας ΑΠΘ

Περίληψη

Αυτό που θα μας απασχολήσει στην παρούσα εργασία είναι τα δεδομένα που έφερε η νέα χιλιετία στους χώρους μάθησης. Θα περιηγηθούμε σχολεία που χτίστηκαν με στόχο όχι απλά τη διδασκαλία στείρας γνώσης αλλά την καλλιέργεια κουλτούρας επικοινωνίας, συνεργασίας, δημιουργικότητας και κριτικής σκέψης μεταξύ όλων των εμπλεκομένων στη μαθησιακή διαδικασία. Με αυτά τα πρότυπα, θα προτείνουμε τρόπους προσαρμογής των σχολικών χώρων στις ανάγκες των μαθητών και των εκπαιδευτικών έτσι ώστε να προσφέρουν εποικοδομητικές φυσικές, γνωστικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και συναισθηματικές εμπειρίες. Στο «νέο» σχολείο, δεν μας απασχολεί απλά το πώς θα χωρέσουμε τον αριθμό των μαθητών στις τάξεις, αλλά το πώς θα διαμορφώσουμε το χώρο έτσι ώστε να προσφέρει πολυαισθητηριακή γνώση που οξύνει τη σκέψη και διευρύνει τους ορίζοντες. Κι εφόσον οι θεωρίες μάθησης και διδασκαλίας αλλάζουν διαρκώς και εξελίσσονται, έτσι και οι σχολικοί χώροι χρειάζεται να μην παραμένουν ίδιοι, αλλά να αναδιαμορφώνονται με στόχο τη δημιουργία κουλτούρας επικοινωνίας, ομαδικότητας, αρμονικής συνύπαρξης και εποικοδομητικής ανταλλαγής μεταξύ όλων.

λέξεις-κλειδιά: αναδιαμόρφωση του χώρου, βιωματική πολυαισθητηριακή μάθηση, δημιουργικότητα, κριτική σκέψη, ανταλλαγή.

Evangelia Liliou

Educator, PhD Candidate, School of English Language & Literature, AUTH

Abstract

The present paper addresses the changes brought about in learning spaces by developments in the new millennium. We will explore schools that were built with the aim of disseminating knowledge as well as creating a culture of communication, cooperation, creativity and critical thinking among all those involved in the learning process. Based on these standards, we will suggest ways of adapting school premises to the needs of students and teachers so that they offer constructive physical, cognitive, social, cultural and emotional experiences. In the "new" school, we are not simply concerned about accommodating the number of students in classes, but mostly about shaping the space so that it offers multi-sensory knowledge which sharpens their thinking and broadens their horizons. Since learning and teaching theories are constantly changing and evolving, it goes without saying that school premises need not remain the same either. "We shape our buildings and then they shape us", so we should make sure that school spaces are reshaped with a view to fostering communication, cooperation and fruitful exchange among all.

keywords: space reshaping, experiential multisensory learning, creativity, critical thinking, exchange.

Ο χώρος μάθησης στη βιωματική εκπαίδευση

Κάθε έκφραση της ανθρώπινης ζωής είναι συνυφασμένη με το χώρο ή τους χώρους όπου διαδραματίζεται. Η μάθηση δεν αποτελεί εξαίρεση, και το σχολείο κρατούσε, και ακόμη κρατάει, τα σκήπτρα στο χώρο της εκπαίδευσης. Το σχολικό κτίριο παραδοσιακά ήταν επικεντρωμένο στο μοντέλο της μετωπικής διδασκαλίας ενώ τον προηγούμενο αιώνα, με τη Νέα Αγωγή και το μαθητοκεντρικό προσανατολισμό του μαθήματος, υπήρξε μια μετακίνηση προς τη δημιουργία εναλλακτικών χώρων και περιβαλλόντων μάθησης. Η Montessori (που μίλησε ιδιαίτερα για την αλληλεπίδραση του παιδιού με το μαθησιακό περιβάλλον), ο Piaget, ο Vygotsky και άλλοι ερευνητές και επιστήμονες έδωσαν έμφαση στη σημασία που παίζει ο χώρος, με την ευρύτερή του έννοια, στην εκπαίδευση και γενικότερη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Στο δασκαλοκεντρικό μοντέλο μάθησης, ο εκπαιδευτικός ήταν στο επίκεντρο, ως μοναδική σχεδόν πηγή γνώσης, ενώ οι μαθητές ήταν εγκλωβισμένοι στο κάθισμα τους, μέσα στους τέσσερις τοίχους της σχολικής αίθουσας, προσπαθώντας να αφομοιώσουν την προσφερόμενη γνώση, λειτουργώντας παθητικά με μεθόδους διδασκαλίας που δεν ευνοούν την επικοινωνία, τη συνεργασία, την ομαδικότητα και τη δημιουργικότητα. Στο μαθητοκεντρικό μοντέλο, που ακολούθησε, και απαίτησε μεταξύ άλλων και τον ανασχεδιασμό του σχολικού κτιρίου, ο μαθητής απεγκλωβίζεται από το στενό κλοιό του χώρου, έχει την ευκαιρία να βιώσει τη γνώση, να γίνει ενεργητικός δέκτης και πολλαπλασιαστής της. Το παιδί γίνεται το επίκεντρο της μάθησης και ο χώρος λειτουργεί ως πεδίο παρατήρησης και δράσης και μετέπειτα δημιουργικότητας και έκφρασης, επικοινωνίας και αλληλεπιδράσεων (Γερμανός 2005: 21-29).

Πριν μιλήσουμε όμως με λεπτομέρεια για το σχολικό κτίριο, θα πρέπει να κατασταλάξουμε στο είδος της μάθησης που θέλουμε να προσφέρουμε στους μαθητές μας στην αρχή της νέας χιλιετίας, λαμβάνοντας υπ' όψη κάποιες αδιάψευστες παραμέτρους, όπως η υψηλού επιπέδου εξοικείωση των παιδιών με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας από πολύ μικρή ηλικία, καθώς και η ανομοιογένεια του μαθητικού δυναμικού εξαιτίας των πολλαπλών μετακινήσεων πληθυσμών λόγω, αρχικά, της παγκοσμιοποίησης και μετέπειτα των πολιτικο-κοινωνικών εξελίξεων στο παγκόσμιο σκηνικό. Η προσφερόμενη εκπαίδευση, λοιπόν, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί πια να θυμίζει κλειστού τύπου διάλεξη ή να επιβάλλει εξάρτηση από ένα εγχειρίδιο ή τιμωρητική αξιολόγηση. Η διδασκαλία και ο έλεγχος της προόδου είναι αλληλοεξαρτώμενα και πρέπει οι δυο ενδιαφερόμενες πλευρές να κινούνται γύρω από έναν κοινό στόχο, την ουσιαστική μάθηση. Κι αυτή η μάθηση όπως αναφέρει ο Vijay Kumar προσφέρεται από τις σωματικές, γνωστικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και συναισθηματικές εμπειρίες που βιώνουν τόσο οι μαθητές, όσο και ο εκπαιδευτικός μέσα στη σχολική αίθουσα, και γενικότερα στο σχολικό χώρο που πρέπει να είναι έτσι φτιαγμένος ή διαμορφωμένος για να μπορέσει να πλαισιώσει τη βιωματική μάθηση. Πιο συγκεκριμένα, η σωματική εμπειρία, το πώς δηλαδή οι άνθρωποι βιώνουν την επαφή τους με τα υπόλοιπα άτομα αλλά και τα αντικείμενα στο χώρο, η γνωστική, το πώς νοηματοδοτούν τους ανθρώπους και τα πράγματα με τα οποία έρχονται σε επαφή, η κοινωνική, το πώς αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και με τον κοινωνικό ιστό που τους περιβάλλει, η πολιτισμική, το πώς συμβιώνουν και αναπτύσσουν κοινά πρότυπα, συνήθειες και αξίες, και η συναισθηματική, το πώς χρησιμοποιούν τις αισθήσεις τους

για να βιώσουν την αλληλεπίδραση με τα άτομα και το περιβάλλον και να εκφράσουν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους (2013: 102-103).

Αυτό το «νέο» σχολείο λοιπόν, που φιλοδοξεί να προσφέρει μια βιωματική και σίγουρα πολυαισθητηριακή εμπειρία μάθησης, είναι το σχολείο που θα εφοδιάσει τους μαθητές με δεξιότητες απαραίτητες για την προσωπική, κοινωνική και επαγγελματική ζωή στον 21^ο αιώνα. Αναφερόμαστε η γνωστή θεωρία των «4Cs», δηλαδή, επικοινωνία (communication), συνεργασία (collaboration), δημιουργικότητα (creativity), και κριτική σκέψη (critical thinking).¹ Είναι προφανές ότι η παραδοσιακή μετωπική διδασκαλία είναι σχεδόν αδύνατον να δημιουργήσει πρόσφορο έδαφος για την καλλιέργεια αυτών των δεξιοτήτων, οι οποίες αναπτύσσονται κυρίως σε ανοιχτούς χώρους, με μεθόδους διδασκαλίας που ευνοούν την έκθεση σε πολλαπλά γνωστικά ερεθίσματα, την ομαδο-συνεργατική προσέγγιση, την ανάληψη πρωτοβουλιών, την πολιτισμική ανταλλαγή και βέβαια τη δυνατότητα επιλογής να μάθω αυτό που με αφορά, αυτό που με ενδιαφέρει, να δουλέψω εξατομικευμένα και έπειτα να μοιραστώ την αποκτηθείσα γνώση με τους γύρω μου σε μια διαδικασία φόρουμ ή ανοιχτής τραπέζης.

Μια ματιά στα σχολεία του 21^{ου} αιώνα

Στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο προηγμένο κόσμο, η αρχιτεκτονική των σχολικών κτιρίων, λίγο έως πολύ, ακολούθησε τις επιταγές των θεωριών μάθησης, με στόχο πάντοτε τη βελτίωση του σχολικού περιβάλλοντος έτσι ώστε να εξασφαλίζεται παροχή υψηλής ποιότητας εκπαίδευσης. Το τελευταίο τέταρτο της προηγούμενης χιλιετίας η έμφαση στον σχεδιασμό και ανασχεδιασμό των σχολικών χώρων αντανακλά τη γενικότερη αλλαγή που επέφεραν οι τεχνολογικές και κοινωνικές τάσεις οι οποίες επέβαλαν στροφή προς τα εναλλακτικά και πολυπολιτισμικά περιβάλλοντα μάθησης που στόχευαν από τη μια στην εξατομικευμένη, διαφοροποιημένη γνώση και από την άλλη, στην προσέγγιση του μαθητή ως άτομο αλλά και ως μέρος ενός ευρύτερου (σχολείου) και ευρύτατου (κοινωνίας) συνόλου. Η αρχιτεκτονική τέθηκε στο πλευρό της μάθησης και ο δομημένος χώρος στην υπηρεσία εκπαίδευσης.

Τα παλαιά κτίρια κλήθηκαν να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, με αποτελέσματα συνήθως ανάλογα των προσπαθειών που έγιναν εκ μέρους του σχολικού συνόλου, ενώ χτίστηκαν και εντυπωσιακά καινούργια κτίρια που στόχευαν σε μια αναβαθμισμένη εκπαίδευση για τους μαθητές, σε ένα σχολείο ποικιλοτρόπως ανοιχτό στην κοινωνία και στην ενίσχυση του αισθήματος ικανοποίησης των εκπαιδευτικών για το έργο που προσφέρουν. Αυτό το νέο σχολείο στόχευε δηλαδή στο βίωμα και όχι στην αποστήθιση, στον πειραματισμό και όχι στην αποδοχή της αυθεντίας, στην ενίσχυση της δημιουργικότητας και της φαντασίας, στην προετοιμασία των μαθητών, αυριανών πολιτών, για την ένταξή τους στην κοινωνία και την αγορά εργασίας. Θα δούμε ενδεικτικά μερικά παραδείγματα τέτοιων σχολείων του 21ου αιώνα σε όλο τον κόσμο:

---

¹ National Education Association (NEA), U.S.A., *Preparing 21st Century Students for a Global Society: An Educator's Guide to the 4 "Cs"*: <http://www.nea.org/assets/docs/A-Guide-to-Four-Cs.pdf> (15/05/2017).

- Infant School Student In Vereda, Μαδρίτη, Ισπανία, 2012

Rueda Pizarro Arquitectos

Ένα νηπιαγωγείο-χώρος διαμορφωτικής μάθησης όπου η γνώση βιώνεται σαν το ταξίδι της Αλίκης στην χώρα των θαυμάτων στο παραμύθι του Lewis Carroll, με έμφαση στο συνδυασμό φαντασίας και πραγματικότητας, εργασίας και παιχνιδιού, και με το φως, το χρώμα, τα κυκλικά σχήματα να λειτουργούν σαν στοιχεία που βελτιώνουν την οπτική και απτική αντίληψη των παιδιών.²

- Vittra Sodermalm School, Στοκχόλμη, Σουηδία 2012

Architectural Firm Rosan Bosch

Ένα εμπνευσμένο περιβάλλον μάθησης, ένας ανοιχτός χώρος χωρίς τοίχους, που με τους κρυστάλλινους πολυέλαιους, τα σπήλαια και τη βιβλιοθήκη που ανοίγει σαν μπαούλο θησαυρού, καταρρίπτει τα όρια μεταξύ εκπαίδευσης και αναψυχής.³

- Timayui Kindergarten, Σάντα Μαρία, Κολομβία, 2011

Architectural Firm El Equipo de Mazzanti

Με βάση την παιδαγωγική του Loris Malaguzzi, ο ευέλικτος και ουδέτερος χώρος του σχολείου επιτρέπει την ανάπτυξη, από τη μια, πολλαπλών δραστηριοτήτων και από την άλλη, στενής σχέσης μεταξύ μαθητών και εκπαιδευτικών με στόχο θεαματικά μαθησιακά αποτελέσματα.⁴

- Douglas Park School, Ρεγκίνα, Καναδάς, 2013

Fielding Nair International, Architects and Change Agents for Creative Learning Communities

Ένα σχολείο με χώρους διαφόρων μεγεθών και λειτουργιών, με εξαιρετικά φροντισμένο φωτισμό και ακουστική, που παρέχουν στους εκπαιδευτικούς την ευελιξία να επιλέξουν το σωστό μέγεθος και τύπο του χώρου ανάλογα με τη μαθησιακή ομάδα και την εκάστοτε δραστηριότητα.⁵

- McMicken Heights Elementary School, Σιάτλ, Η.Π.Α., 2011

TFC Architecture

Ένα εντυπωσιακό σχολείο που με τις κεκλιμένες στέγες και τα μοντέρνα ανθεκτικά υλικά του φιλοδοξεί να εμπνεύσει τους μαθητές του για την αναζήτηση της ακαδημαϊκής γνώσης αλλά να γίνει κι ένας χώρος φιλοξενίας δραστηριοτήτων για ολόκληρη την κοινότητα.⁶

- Ørestad College, Κοπεγχάγη, Δανία, 2006

3XN Architects

Ο γυάλινος κύβος, ουσιαστικά μία τεράστια φωτεινή αίθουσα, που φιλοξενεί 358 μαθητές γυμνασίου και τους προσκαλεί σε ανοιχτή συνεργασία μεταξύ τους και με τον έξω κόσμο. Ο στόχος είναι η δημιουργία πολιτών που η ευέλικτη σκέψη τους θα διευκολύνει την αλληλεπίδρασή τους με άτομα από ποικίλα πολιτισμικά περιβάλλοντα.⁷

- Carpe Diem Schools, Η.Π.Α.

---

² <http://www.archdaily.com/359678/infant-school-student-in-vereda-rueda-pizarro-arquitectos> (15/05/2017).

³ <http://www.archdaily.com/420645/vittra-school-sodermalm-rosan-bosch> (15/05/2017).

⁴ <http://www.archdaily.com/201977/timayui-kindergarten-giancarlo-mazzanti> (15/05/2017).

⁵ <http://www.architectmagazine.com/project-gallery/douglas-park-elementary-school> (15/05/2017).

⁶ <http://www.archdaily.com/184806/mcmicken-elementary-school-tcf-architecture> (15/05/2017).

⁷ <https://www.dezeen.com/2007/10/19/orestad-college-copenhagen-by-3xn-architects/> (15/05/2017).

Σχολεία σε διάφορες πόλεις των Η.Π.Α. που προσφέρουν εξατομικευμένη μάθηση, σε έναν χώρο που θυμίζει γραφεία επιχείρησης και οι μαθητές έχουν επιδόσεις που ακουμπάνε το 92%, σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο 65%, ενώ ο κάθε χρόνος φοίτησης μετράει όσο τρία χρόνια στη συμβατική εκπαίδευση.⁸

- Innova Schools, Περού

Design firm IDEO

Μια ομάδα 29 σχολείων σε όλη τη χώρα που λειτουργούν με μεγάλη ποικιλία εκπαιδευτικών μεθόδων και υψηλή χρήση της τεχνολογίας. Το αποτέλεσμα είναι μαθητές που παίρνουν τα κατάλληλα εφόδια για να σκέφτονται δημιουργικά, ευέλικτα, κριτικά και να επιτυγχάνουν πολύ υψηλά ποσοστά στις επιδόσεις τους.⁹

- Bridge School, Πινγκ, Φουτζιάν, Κίνα, 2009

Li Xiaodong Atelier

Ένα σχολείο σε ένα απομονωμένο κινέζικο χωριό που επιτελεί τη διπλή λειτουργία της γέφυρας, αφού ενώνει δύο κάστρα που τα χωρίζει το ποτάμι, αλλά και του σχολείου που επίσης ενώνει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον. Η βασική ιδέα πίσω από το σχεδιασμό του ήταν να ζωντανέψει μια παλιά κοινότητα, το χωριό, και να διατηρήσει έναν παραδοσιακό πολιτισμό, τα κάστρα και τον τρόπο ζωής, μέσα από μια σύγχρονη γλώσσα που δεν συναγωνίζεται το παραδοσιακό, αλλά το παρουσιάζει και το επικοινωνεί με σεβασμό.¹⁰

- Makoko Floating School, Λάγος, Νιγηρία, 2013

Architecture firm NLE

Το σχολείο αυτό αποτελεί μια συναρπαστική σχεδιαστική λύση που δοκιμάζει την αντοχή των αρχιτεκτονικών δυνατοτήτων να προσαρμοστούν στην κλιματική αλλαγή και να καλύψουν τις ανάγκες των πιο ευάλωτων παράκτιων κοινοτήτων του κόσμου. Χτισμένο για να αντέχει την άνοδο των υδάτων στη λιμνοθάλασσα του Λάγος, στεγάζει 100 μαθητές και ανοίγει το δρόμο για δημιουργία παρόμοιων σχολείων που θα στεγάσουν τον αυξανόμενο πληθυσμό, αφού σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε., που μαζί με το ίδρυμα Heinrich Böll συμμετείχαν στο σχεδιασμό του σχολείου, ο πληθυσμός 28 αφρικανικών κρατών θα διπλασιαστεί έως το 2050.¹¹

Τα παραπάνω σχολεία είναι σχεδιαστικά εντυπωσιακά αφού χτίστηκαν για να ανταποκριθούν στις νέες μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης. Όμως ακόμη κι αν το ίδιο το κτίριο δεν έχει αυτές τις προδιαγραφές, υπάρχουν σχολεία που προσαρμόζουν το κτίριο στις ανάγκες των πρωτοποριακών μεθόδων διδασκαλίας που εφαρμόζουν. Θα ήταν παράλειψη λοιπόν αν δεν αναφέραμε ενδεικτικά μερικά κι από αυτά:

- Τα σχολεία Big Picture Learning,¹² στις Η.Π.Α. που συνδέουν άμεσα τους μαθητές με την αγορά εργασίας δίνοντας προτεραιότητα στα επαγγελματικά τους ενδιαφέροντα πρώτα εφαρμόζοντας το θεσμό των μεντόρων, και έπειτα στα ακαδημαϊκά.

---

⁸ <http://carpediemmeridian.com/author/admin/page/2/> (15/05/2017).

⁹ <http://www.businessinsider.com/innova-schools-in-peru-offer-great-education-for-cheap-2015-7> (15/05/2017).

¹⁰ <http://www.archdaily.com/45409/school-bridge-xiaodong-li> (15/05/2017).

¹¹ <http://www.archdaily.com/344047/makoko-floating-school-nle-architects> (15/05/2017).

¹² http://www.bigpicture.org/apps/pages/index.jsp?uREC_ID=389353&type=d&pREC_ID=882353 (15/05/2017).

- Το Egalia Pre-school,¹³ στη Στοκχόλμη της Σουηδίας, το άφυλο σχολείο, με έμφαση στην απόλυτη ισότητα των δυο φύλων και πρακτικές ενάντια σε κάθε είδους προκατάληψη που αφορά χρώμα, ηλικία, καταγωγή, σεξουαλική προτίμηση, θρησκεία, κοινωνική τάξη, ειδικές δεξιότητες.
- Το Alt School,¹⁴ στο Σαν Φρανσίσκο της Καλιφόρνια, το σχολείο της Silicon Valley, με απόλυτη έμφαση στην τεχνολογία έτσι ώστε οι μαθητές να μπορούν να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις του διαρκώς μεταβαλλόμενου κόσμου. Τα παιδιά, 4 έως 14 ετών, μετατρέπουν καθημερινά αντικείμενα σε κυκλώματα και μαθαίνουν κάνοντας τρισδιάστατα μοντέλα παιδικών χαρών.
- Το Sra Pou Vocational School,¹⁵ στην Καμπότζη, που έχτισαν οι αρχιτέκτονες δίπλα-δίπλα με τους ντόπιους έτσι ώστε να μάθουν οι τελευταίοι πώς να χτίζουν κτίρια και έτσι να αποκτήσουν ένα επάγγελμα. Μ' αυτόν τον τρόπο, οι κάτοικοι της περιοχής βοηθήθηκαν να ανεξαρτητοποιηθούν οικονομικά και σιγά-σιγά έμαθαν πώς να κινούνται και επιχειρηματικά, παράγοντας και προωθώντας ντόπια προϊόντα.
- Το Steve Jobs School,¹⁶ στο Άμστερνταμ της Ολλανδίας, που προσφέρει απόλυτα εξατομικευμένη μάθηση. Κάθε παιδί φτιάχνει το ατομικό του πλάνο ανάπτυξης (Individual Development Plan) το οποίο αξιολογείται και αναπροσαρμόζεται κάθε έξι εβδομάδες από το ίδιο το παιδί, τους γονείς και τον εκπαιδευτή (coach) του. Η λέξη δάσκαλος δεν χρησιμοποιείται.
- Το Think Global School,¹⁷ ένα γυμνάσιο χωρίς σύνορα. Έχει την έδρα του στη Νέα Υόρκη αλλά οι μαθητές περνούν κάθε εξάμηνο σε διαφορετικές χώρες του κόσμου, μελετώντας την τοπική κουλτούρα, τις φυσικές επιστήμες και διαβάζοντας τη λογοτεχνία της χώρας στην οποία ζουν. Επίσης, συμμετέχουν σε κοινωφελή έργα και προσφέρουν κοινωνική υπηρεσία. Το εαρινό εξάμηνο του σχολικού έτους 2014-2015 το πέρασαν στην Ελλάδα. Καθώς έπλεαν στα νησιά του Ιονίου, παρακολουθούσαν μαθήματα φιλοσοφίας, τέχνης και λογοτεχνίας ενθουσιασμένοι από το καταπληκτικό φυσικό περιβάλλον. Το 2018 και πάλι έχει προγραμματιστεί επίσκεψη στην Ελλάδα.

Μικρή ιστορική αναδρομή στον ελληνικό χώρο

Η σχολική αρχιτεκτονική του προηγούμενου αιώνα δημιούργησε απρόσωπα κτίρια που έδιναν έμφαση στη χρήση του χώρου και όχι στις σχέσεις μεταξύ των χρηστών του χώρου, στην υλική δηλαδή, και όχι στην κοινωνική διάσταση του σχολείου. Ενδιαφέρθηκε να στεγάσει τους μαθητές, αλλά όχι να δημιουργήσει προϋποθέσεις για κοινωνική επαφή και ανταλλαγή. Για αυτού του είδους τις σχέσεις υπήρχε μόνο η αυλή όπου οι μαθητές μπορούσαν να πάρουν κάποιες ανάσες την ώρα της ανάπαυλας μεταξύ των μαθημάτων. Όπως αναφέρει ο Γερμανός, από το 1894 μέχρι σήμερα δεν παρατηρούνται ουσιαστικές αλλαγές στο σχολικό χώρο, παρά τις μεταρρυθμίσεις του 20ου αιώνα, ούτε στη μορφή ούτε στη διαρρύθμιση του χώρου. Η μορφή κυριαρχείται από τα ίδια τυποποιημένα οπτικά θέματα στην όψη των σχολικών κτιρίων, στη

¹³ <http://www.bbc.com/news/world-europe-14038419> (15/05/2017).

¹⁴ <http://www.newyorker.com/magazine/2016/03/07/altschools-disrupted-education> (15/05/2017).

¹⁵ <http://www.archdaily.com/130914/sra-pou-vocational-school-architects-rudanko-kankkunen> (15/05/2017).

¹⁶ <http://stevejobsschool.world/> (15/05/2017).

¹⁷ <https://thinkglobalschool.org/> (15/05/2017).

διακόσμηση, στο σχήμα και στις διαστάσεις των αιθουσών που παρατίθενται η μια δίπλα στην άλλη κατά μήκος τεράστιων διαδρόμων, καθώς και στην αισθητική της σχολικής αυλής. Ιδιαίτερα η αίθουσα διδασκαλίας παραμένει ορθογώνια, με φυσικό φωτισμό από την αριστερή πλευρά, κάτι βέβαια που ευνοεί μόνο τους δεξιόχειρες, ενώ τόσο η θέση των θρανίων, σε παράλληλες σειρές με διαδρόμους ανάμεσα, απέναντι από τον πίνακα, όσο και η θέση της έδρας του καθηγητή, συνήθως σε ελαφρώς υπερυψωμένο βάθρο, παραμένουν σταθερά οι ίδιες. Διάταξη δηλαδή που περιορίζει την αλληλεπίδραση μεταξύ των μαθητών, τοποθετεί το δάσκαλο σε περίοπτη θέση ελέγχου της τάξης και εξασφαλίζει μονολειτουργική ποιότητα αφού ο χώρος χρησιμοποιείται πάντα με τον ίδιο κι απaráμιλλο τρόπο, δυσχεραίνοντας την όποια αλλαγή (Γερμανός 2017: 47-51).

Η στροφή προς το μαθητοκεντρικό μοντέλο ήταν αναμενόμενη αφού από τη μία πλευρά, το παραδοσιακό, δασκαλοκεντρικό μοντέλο οδήγησε σε αυξημένη σχολική διαρροή ή αποτυχία, κι από την άλλη, η απομόνωση και η εσωστρέφεια συνέβαλαν στη διατήρηση και αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων. Η αλλαγή στην προσέγγιση ήταν λογικό να απαιτήσει μετατροπές στο σχολικό χώρο και έτσι ακολούθησαν μια σειρά από έρευνες για τον ανασχεδιασμό των σχολικών χώρων που, όπως αναφέρει ο Γερμανός, βασίστηκαν όχι μόνο σε αρχιτεκτονικά αλλά και σε παιδαγωγικά και ψυχοκοινωνικά κριτήρια, όλα άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους (Γερμανός 2017: 51-54).

Μπορούμε βέβαια να σημειώσουμε ότι υπήρχαν στην Ελλάδα κάποιες απόπειρες για σχολεία με εναλλακτικούς χώρους που προωθούσαν και ανάλογες εναλλακτικές μορφές μάθησης. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε εδώ το Δημοτικό Σχολείο Δημήτρης Πικιώνης, που χτίστηκε το 1933, από το νεαρό τότε αρχιτέκτονα Πικιώνη, με πρωτοβουλία της κυβέρνησης Βενιζέλου και δάνειο από τη Σουηδία. Είναι μια πρόταση που ξεφεύγει από τα κτιριακά πρότυπα του τότε Υπουργείου Παιδείας και ακολουθεί τα παιδαγωγικά αιτήματα της εποχής. Το κτίριο αυτό αποτέλεσε «μύθο» που έσπασε τα σύνορα της χώρας και απέκτησε διεθνή ακτινοβολία και αναγνώριση.¹⁸ Ο Πικιώνης λίγα χρόνια αργότερα, το 1937, ολοκλήρωσε και το Πειραματικό Σχολείο της Θεσσαλονίκης, ακόμη ένα σχολείο-σταθμό όπου, πάντα πρωτοπόρος, προσπάθησε να εμπλουτίσει το ρεύμα του Μοντερνισμού με στοιχεία της ελληνικής πολιτιστικής παράδοσης.¹⁹

Ένα ακόμη πρωτοποριακό σχολείο για την εποχή του είναι το Οκτάπλευρο Γυμνάσιο και Λύκειο Λαγκαδά που αποπερατώνουν το 1970 οι αρχιτέκτονες Βασίλης Γιαννάκης και Δημήτρης Φατούρος. Εδώ επελέγη ως μονάδα το οκτάπλευρο που έχει τόσο τις ιδιότητες του τετράγωνου όσο και του κύκλου, επιτρέποντας έτσι πολλές διατάξεις θρανίων και πίνακα. Επίσης, ενώνεται εύκολα με ορθογώνια στοιχεία και άλλα οκτάπλευρα και τα σχήματα που προκύπτουν στις ενώσεις επιτρέπουν τη δημιουργία λύσεων με διαφορετικές ομάδες καθώς και ειδικές διαμορφώσεις στις συναντήσεις που γίνονται στους διαδρόμους.²⁰

Το 1974 ο Τάκης Ζενέτος ολοκληρώνει το Στρογγυλό, το Δημόσιο Σχολείο του Αγίου Δημητρίου στο Μπραχάμι, μια κατασκευή βγαλμένη από το μέλλον, με το ασυνήθιστο σχήμα του και τις μπετονένιες περσίδες ηλιοπροστασίας. Ωστόσο, με το μοντέλο της γραμμικής διάταξης των αιθουσών, που συνδέονται μ' έναν εξωτερικό

---

¹⁸ <http://triantafylloug.blogspot.gr/2013/05/blog-post.html> (15/05/2017).

¹⁹ <http://domesindex.com/buildings/peiramatiko-sxoleio-8essalonikhhs/> (15/05/2017).

²⁰ <http://domesindex.com/buildings/gymnasio-kai-lykeio-lagkada/> (15/05/2017).

διάδρομο, ο Ζενέτος διαβεβαίωνε του αρμόδιους του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων ότι παρά το σχήμα του μπορούσε να φιλοξενήσει κι ένα παραδοσιακό σχολείο. Για το Ζενέτο, αυτό το σχολείο αποτελούσε «εργαλείο μετάβασης» από το υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα σε ένα μελλοντικό, αφού το κτίριο διαθέτει την απαραίτητη ευελιξία και δυνατότητες προσαρμογής στις αλλαγές και τις ανάγκες της εκπαίδευσης.²¹

Στη δεκαετία του 90, γίνεται όλο και πιο φανερή η στροφή προς την εναλλακτική βιωματική μάθηση κι αυτό απεικονίζεται και στη σχολική αρχιτεκτονική. Θα δούμε εδώ τρία παραδείγματα από σχολεία του αρχιτέκτονα Χρήστου Δεληγιάννη. Το 1995 αποπερατώνεται το 2ο Δημοτικό Σχολείο Κάντζας,²² ένα κτίριο με ελλειψοειδή μορφή, κεραμοσκεπή και διακόσμηση από χειροποίητα πλακάκια της Ελένης Βερναρδάκη. Βρίσκεται σε ένα μικρό οικόπεδο σχήματος Γ και ακολουθεί όλα τα στοιχεία του τυπικού κτιριολογικού προγράμματος του Οργανισμού Σχολικών Κτιρίων. Η οργάνωση των χώρων έγινε σε μορφή πετάλου γύρω από μια μικρή κυκλική αυλή ενώ υπάρχει και ανεξάρτητο γήπεδο μπάσκετ, το οποίο όμως δεν διασπά την οπτική ενότητα με τον υπόλοιπο ισόγειο χώρο άθλησης των παιδιών. Στο 10ο Δημοτικό Σχολείο Χαϊδαρίου,²³ που χτίστηκε το 1997, τα κτισμένα μέρη ακολουθούν την κλίση του εδάφους και συνδέονται μεταξύ τους με στέγαστρα που δημιουργούν ημι-υπαίθριες περιοχές στάσης-κίνησης. Τα κύρια δομικά στοιχεία του είναι γεωμετρικά σχήματα, τετράγωνο, τρίγωνο, καμπύλη, ορθή γωνία που δημιουργούν μια συνεχή ποικιλία στις σχέσεις των λειτουργιών του χώρου. Δυο χρόνια αργότερα, το 1999, χτίζεται και το 5ο Γυμνάσιο Χαϊδαρίου & Νηπιαγωγείο²⁴ σε ένα επικλινές οικόπεδο με κτίσματα σε δυο διαφορετικά επίπεδα, με το ισόγειο της πάνω πτέρυγας να είναι στο ίδιο επίπεδο με τον όροφο της κάτω πτέρυγας.

Η νέα χιλιετία έφερε ακόμη μεγαλύτερες αλλαγές στην κατασκευή σχολικών κτιρίων. Για παράδειγμα, τα Ιδιωτικά εκπαιδευτήρια Άξιον στην Ξάνθη, αποπερατώθηκαν το 2008 με αρχιτέκτονες τους Δημήτρη Αντωνίου και Ελένη Κατσούφη.²⁵ Η αυστηρή συνεκτική οργάνωση των κτιρίων γύρω από την κεντρική πλατεία παραπέμπει στη δημιουργία μιας κοινότητας όπου όλα τα σχολεία συναντιούνται και αλληλεπιδρούν, ενώ κάθε σχολείο διαθέτει ταυτόχρονα και τους δικούς του χώρους για να μην ενοχλεί όλα τα άλλα. Τα διάφορα κτήρια λειτουργούν σαν προστατευτικό τείχος για την πλατεία και τις αυλές, ενώ ένα πλέγμα διαμπερών οπτικών φυγών, εσωτερικά ή εξωτερικά στους ενδιάμεσους χώρους επιτρέπει άμεση επαφή από παντού με τον ανοικτό ορίζοντα.

Το 2010 ολοκληρώθηκε ο Βρεφονηπιακός Σταθμός Cocoon στη Μεσσηνία από την Πολυάννα Παρασκευά και τους συνεργάτες της. Πρόκειται για ένα σύμπλεγμα κτιρίων όπου τα νήπια απασχολούνται δημιουργικά και αναπτύσσουν τις δεξιότητες τους σε χώρους ειδικά διαμορφωμένους για παιχνίδι και δραστηριότητες. Σαν ένα κουκούλι, όπως μαρτυρά και το όνομά του, τα καμπυλόμορφα κτίρια με τα φυτεμένα δώματα αγκαλιάζουν μια υδάτινη περιοχή, σαν κοιλάδα, δημιουργώντας ένα ασφαλές περιβάλλον. Οικολογικά υλικά, φιλικά προς τον άνθρωπο, έχουν επιλεγεί τόσο για την κατασκευή όσο και για τον εξοπλισμό του κτιρίου. Η γη, ο ήλιος, ο άνεμος και το νερό

---

²¹ http://blog.2modern.com/2007/06/takis_zenetos_a.html/ (15/05/2017).

²² <http://domesindex.com/buildings/2o-dhmotiko-sxoleio-kantzas/> (15/05/2017).

²³ <http://domesindex.com/buildings/10-dhmotiko-sxoleio-xaidariou/> (15/05/2017).

²⁴ <http://domesindex.com/buildings/5o-gymnasio-xaidariou-nhpiagwgeio/> (15/05/2017).

²⁵ <http://domesindex.com/buildings/idiwtika-sxoleia-3an8hs-a3ion/> (15/05/2017).

είναι τα αναπόσπαστα φυσικά στοιχεία που περικλείουν, διαπερνούν και οριοθετούν το κτίριο.²⁶

Μια ματιά στο σημερινό χώρο του ελληνικού σχολείου

Κλείνοντας την παραπάνω αυτή μικρή αναδρομή, είναι λογικό να σκεφτόμαστε το δικό μας σχολείο. Αξίζει να σημειώσουμε εδώ ότι η καινοτομία απαιτεί πρώτα «καταστροφή». Αν δεν αποδομήσουμε κάτι στα πρωταρχικά του στοιχεία, δεν μπορούμε εύκολα να το ξανακτίσουμε χρησιμοποιώντας τα στοιχεία του με πρωτοποριακό τρόπο. Δεν μπορούμε φυσικά να γκρεμίσουμε κυριολεκτικά όλα τα σχολεία, αλλά αντί να προσαρμοστούμε εμείς στην αίθουσα, μπορούμε να προσαρμόσουμε την αίθουσα στις ανάγκες μας παρότι είναι δύσκολο να αλλάξουμε το σχολικό κτίριο. Ας προσπαθήσουμε όμως να απαντήσουμε με ειλικρίνεια κάποιες ερωτήσεις που αφορούν το δικό μας σχολείο, τη δική μας σχολική αίθουσα και τα περιεχόμενά της:

- Υπάρχει επαρκής φωτισμός (ανάλογα με τη δράση); Είναι φυσικός ή τεχνητός; Υπάρχει δυνατότητα χαλαρωτικού φωτισμού;
- Υπάρχουν κουρτίνες ή στόρια και σε τι κατάσταση βρίσκονται;
- Υπάρχει πόρτα/πόρτες; Πού οδηγεί/οδηγούν;
- Τα παράθυρα είναι μεγάλα, μικρά, βαμμένα με άσπρη μπογιά ως τη μέση, με συρματόπλεγμα; Έχουν θέα; Πού;
- Υπάρχει ηχομόνωση για θορύβους από τον εξωτερικό χώρο ή από το υπόλοιπο σχολείο (διπλανές τάξεις, διάδρομος, γυμναστήριο, αίθουσες προσωπικού);
- Οι τοίχοι είναι βαμμένοι; Τι χρώμα ή χρώματα; Υπάρχουν σχέδια;
- Ποιο είναι το σχήμα αίθουσας και ποια είναι η διάταξη των θρανίων;
- Υπάρχει δυνατότητα αλλαγής διάταξης θρανίων (παράλληλες σειρές, διάσπαρτες ομάδες θρανίων, κύκλος, ημικύκλιο, σταυρός, πι, γάμα, ομόκεντροι κύκλοι) ή να μην έχουμε καθόλου θρανία;
- Υπάρχουν καρέκλες; Είναι εργονομικές; Υπάρχουν κάποια διαφορετικά καθίσματα για διαφορετικές δραστηριότητες;
- Υπάρχει κάποιο τραπεζάκι ή πάγκος συνεργασίας;
- Ποια είναι η θέση της έδρας (μπροστά, πίσω, πλάι, δίπλα στον πίνακα), είναι υπερυψωμένη ή δεν υπάρχει καθόλου έδρα;
- Η κίνηση των μαθητών είναι εύκολη, δύσκολη, ανεμπόδιστη;
- Η πρόσβαση στην έξοδο είναι εύκολη ή δύσκολη; Για όλους;
- Τι χρώμα είναι ο πίνακας; Με κιμωλία ή με μαρκαδόρους;
- Τι υπάρχει στους τοίχους (πίνακες, αφίσες, εικόνες, εργασίες μαθητών, φωτογραφίες από εκδηλώσεις, πορτρέτα ηρώων της επανάστασης, τοπία);
- Υπάρχει βιβλιοθήκη; Έχει βιβλία; Πολλά; Σε τι κατάσταση; Είναι κλειδωμένη ή οι μαθητές μπορούν εύκολα να αγγίζουν τα βιβλία;
- Υπάρχουν ντουλαπάκια ή κρεμάστρες για τα προσωπικά αντικείμενα μαθητών; Πού βρίσκονται;

---

²⁶ <http://domesindex.com/buildings/brefonhpiakos-sta8mos-cocoon/> (15/05/2017).

- Υπάρχει κάποιος χώρος χαλάρωσης στην αίθουσα; Έχει καναπεδάκι ή είναι ‘μαξιλαρογωνία’ (χαλί με μαξιλάρες);
- Υπάρχουν φυτά ή γλάστρες; Είναι αληθινά τα φυτά;
- Επιτρέπει η τάξη εναλλαγές δασκαλοκεντρικής, μαθητοκεντρικής, ομαδοκεντρικής ή και μεικτής διδασκαλίας;

Με όλες αυτές τις ερωτήσεις στο μυαλό, όποιες κι αν οι απαντήσεις μας, ας δούμε κάποιες μικρές αλλαγές στην τάξη μας που μπορεί να κάνουν τη διαφορά, ως προς τη δημιουργική προσέγγιση της γνώσης, δίνοντας έμφαση στην έμπνευση, τη φαντασία και την καλλιέργεια αισθητικής συνείδησης. Αυτό μπορεί να σημαίνει αλλαγή επίπλων, αλλαγή διάταξης θρανίων, δημιουργία γωνιών στην τάξη και τους τοίχους, γενικότερα ανατροπή των χρήσεων των αντικειμένων και των χώρων και προσέγγιση από άλλες οπτικές γωνίες. Μ’ αυτό τον τρόπο η αίθουσα θα μετατραπεί σε εργαστήριο που εκθέτει τα παιδιά σε ποικίλους ευφάνταστους και δημιουργικούς τρόπους διδασκαλίας και μάθησης. Πιο συγκεκριμένα:

- Τα έπιπλα δεν αλλάζουν εύκολα αλλά και μόνο που είναι τα έπιπλα του σχολείου ταυτίζονται με το θεσμό. Μια πρόκληση για δωρεές προς τους γονείς και την τοπική κοινωνία μπορεί να δώσει στην αίθουσα έναν καινούργιο αέρα φρεσκάδας. Ένα χαλί και μαξιλάρες ή ένα καναπεδάκι σε μια γωνιά της αίθουσας μπορούν να κάνουν μεγάλη διαφορά αφού μπορούν να φιλοξενήσουν ένα μάθημα που δεν χρειάζεται πίνακα, μια ομαδική εργασία ή ένα πρότζεκτ. Η αλήθεια είναι πως μια ‘μαξιλαρογωνία’ μπορεί να προσφέρει στιγμές ξεκούρασης και γέλιου στους μαθητές που ενδεχομένως ξύπνησαν νωρίς να διαβάσουν για ένα τεστ, ή θέλουν να χαλαρώσουν μετά από μια σειρά δύσκολων μαθημάτων που απαιτούσαν την απόλυτη προσοχή τους ενώ αυτοί ήταν καθισμένοι σε μια σκληρή καρέκλα.
- Η διάταξη των θρανίων είναι κομβικής σημασίας για τη μάθηση αφού ευέλικτοι σχηματισμοί σε διάφορα σχήματα (πι, ταυ, γάμα, γιώτα κλπ) επιτρέπουν την ελαστική χρήση του χώρου και την εργασία ατομικά, σε ζεύγη, ή σε ομάδες διαφόρων μεγεθών και σχηματισμών, αφήνοντας ελεύθερο χώρο για κιναισθητικούς μαθητές (η χωρική είναι μια ιδιαίτερη διάσταση της νοημοσύνης σύμφωνα με τη θεωρία του Gardner) αλλά και για ποικίλες δραστηριότητες, εξασφαλίζοντας μεγαλύτερα περιθώρια διάδρασης και επικοινωνίας. Αυτή η πολυτροπικότητα ουσιαστικά καλύπτει τις ανάγκες όλων των μαθητών κάνοντάς τους να νοιώθουν στο επίκεντρο της μαθησιακής διαδικασίας.
- Η δημιουργική χρήση των τοίχων της τάξης δίνει την αίσθηση στους μαθητές ότι αυτός ο χώρος είναι πραγματικά δικός τους, διευκολύνοντας έτσι σε μεγάλο βαθμό τη μάθηση, αφού τα παιδιά κυριολεκτικά νοιώθουν το σχολείο ως δεύτερο σπίτι τους. Η διακόσμηση των τοίχων ή ακόμη και το βάψιμο τους από τους ίδιους τους μαθητές στα χρώματα της επιλογής τους, η ανάρτηση των εργασιών τους σε κάποιες ειδικά διαμορφωμένες γωνίες, η μετατροπή μιας κολώνας σε ανθισμένο δέντρο ή μιας πόρτας σε παράθυρο από όπου φαίνεται να ανατέλλει ο ήλιος, η μετατροπή ενός τοίχου σε μουσείο της τάξης με κυλιόμενα εκθέματα ανάλογα με το κεφάλαιο της ιστορίας που μελετάμε, είναι μερικές απλές ιδέες που ενθουσιάζουν όλες τις ηλικίες.
- Γενικά η δημιουργία ενός ευχάριστου χώρου με αντικείμενα που ανήκουν στους μαθητές αλλά παραμένουν στο σχολείο, όπως απλά ένα μαξιλάρι, ένα βιβλίο, μια κορνίζα ή ένα γλαστράκι, οι τραβηγμένες κουρτίνες που πιάστηκαν με φιόγκους και η διακόσμηση των τζαμιών με ειδικές χάρτινες κατασκευές που εναλλάσσονται

ανάλογα με την εποχή, το άνοιγμα της πόρτας, αν δεν μπορούμε να την καταργήσουμε εντελώς, ή η διακόσμησή της από έξω με ζωγραφιές ή κατασκευές σαν είσοδος σ' έναν κήπο ή ένα δάσος (αφήστε τη φαντασία των μαθητών ελεύθερη), το 'κρύψιμο' κάποιων σημείων της τάξης, π.χ. σπασμένα στόρια, φθαρμένες ντουλάπες, ένας παλιός μαυροπίνακας, με πολύχρωμες κορδέλες, έργα ζωγραφικής και κατασκευές, τονώνουν τη συνεργατικότητα και δημιουργικότητα μέσα στην αίθουσα. Να τονίσουμε εδώ ειδικά για τις πόρτες ότι εφόσον υπάρχουν, καλό θα ήταν να υπάρχει η τάση να ανοίξουν και να μοιραστούν, όχι να κλείσουν και να κρύψουν, αυτά που συμβαίνουν στην αίθουσα. Ο ανοιχτός χώρος μέσα σ' ένα σχολείο δημιουργεί την αίσθηση ότι η γνώση είναι απεριόριστη και η ανοιχτή πόρτα ανοίγει το δρόμο για συνεργασία και καλλιέργεια ομαδικού πνεύματος, μια δεξιότητα απαραίτητη όχι μόνο στο μαθησιακό αλλά αργότερα και στον εργασιακό χώρο.

- Η πρόσκληση άλλων τάξεων ή ομάδων μαθητών ή ομάδων από την ευρύτερη κοινότητα στην τάξη μας για κοινές δραστηριότητες ή συνδιδασκαλίες ή εκδηλώσεις στο πλαίσιο του ανοίγματος του σχολείου προς την κοινωνία, αλλά και η περιστασιακή ή συχνή έξοδος από την τάξη, έτσι ώστε οι δράσεις (εικαστικά, κατασκευές, σπορ, πολιτιστικά) να μεταφερθούν σε άλλους χώρους όπως διαδρόμους, είσοδο σχολείου, κλιμακοστάσια, αυλή, αίθουσες πολλαπλών χρήσεων ή και οργανωμένα εκτός σχολικού χώρου, είναι σημαντικά γεγονότα στη σχολική ζωή, γεμίζουν τους μαθητές αυτοπεποίθηση και αυξάνουν την κοινωνικότητά τους. Να σημειώσουμε εδώ ότι κάθε χώρος μέσα σε μια κοινότητα είναι χώρος μάθησης, για παράδειγμα η αγορά, το μουσείο, το πάρκο, η τράπεζα, ο σταθμός, η παραλία, καταργούν το μονοπώλιο της μάθησης στους τέσσερις τοίχους της αίθουσας και μετατρέπουν τα πάντα σε μαθησιακή ευκαιρία.

Αυτές οι μικρές, εύκολες αλλά πολύ ουσιαστικές χωρικές αλλαγές, δημιουργούν τη βάση για το μαθητοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας αφού λαμβάνονται υπ' όψη όχι μόνο οι μαθησιακές αλλά και οι σωματικές, ψυχολογικές, κοινωνικές και συναισθηματικές ανάγκες των μαθητών. Σε μια συνηθισμένη τάξη, το συναίσθημα που αναπόφευκτα ξεχειλίζει είναι η ανία που πιθανότατα προκαλεί στους μαθητές εκνευρισμό, έλλειψη συγκέντρωσης και χαμηλή παραγωγικότητα. Ας αφήσουμε λοιπόν κάποιες μικρές αλλαγές να προκαλέσουν μια ευχάριστη αναστάτωση και άμεση αλλαγή στη διάθεση των μαθητών, και μακροπρόθεσμα υπάρχουν μεγάλες πιθανότητες να απολαύσουμε πολύ βελτιωμένα μαθησιακά αποτελέσματα.

Κλείνοντας, αυτό που αδιαμφισβήτητα καλούμαστε να κάνουμε σήμερα, είναι να συνδυάσουμε το παραδοσιακό σχολείο, τον περιορισμένο δηλαδή χώρο, τη συμβατική αίθουσα, με τη διδασκαλία που επικεντρώνεται στις ανάγκες του μαθητή δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη διαδραστικότητα, την πολυφωνία, το παιχνίδι, τη βιωματική ενεργητική μάθηση. Για να συμβεί αυτό, χρειάζεται να γίνει μια χωρική υπέρβαση, να μπορούμε να δούμε το χώρο με άλλα μάτια, πιο δημιουργικά, ενδεχομένως με αυτά της «ψυχής» όπως θα έλεγε η αλεπού στον μικρό Πρίγκιπα, τον ήρωα του Antoine de Saint Exupery, έτσι ώστε να μπορέσουμε να δώσουμε τα γνωστικά, κοινωνικο-πολιτισμικά και συναισθηματικά κίνητρα κόντρα στις όποιες ελλείψεις υποδομών. Αναμφίβολα, το πρώτο βήμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι η ενεργοποίηση του εκπαιδευτικού ή καλύτερα μιας ομάδας εκπαιδευτικών που βρίσκει συνεργασία και βοήθεια από το διευθυντή του σχολείου, τους συμβούλους και βέβαια τους γονείς των παιδιών και τον κοινωνικό ιστό που περιβάλλει το σχολείο.

Αντί επιλόγου

Γιατί αλήθεια να τα κάνουμε όλα αυτά; Γιατί στη βιωματική παιδαγωγική υπάρχει μια δυναμική αλληλεξάρτηση μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος και όπως σημειώνει ο Μπακιρτζής μόνο μέσα στο πλαίσιο του περιβάλλοντος καταφέρνει το άτομο να ενεργοποιήσει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό τις ικανότητές του και να αξιοποιήσει τη δημιουργική ορμή του (2004). Κι όπως υποστηρίζει ο Frank Smith, όταν η μάθηση δεν είναι ευχάριστη, είναι σπατάλη προσπάθειας, κι ακόμη και οι πιο καλοπροαίρετοι εκπαιδευτικοί δεν μπορούν να αναγκάσουν κανέναν μαθητή να μάθει αν ο ίδιος δεν το θέλει. Το κατάλληλο περιβάλλον ευνοεί μια φυσική προσέγγιση της μάθησης χωρίς περιορισμούς από φυσικές δομές αφού η μάθηση είναι κάτι που συμβαίνει συνεχώς, αβίαστα, αθόρυβα, απεριόριστα, απροκατάληπτα, ανεξάρτητα από ανταμοιβές και τιμωρίες, με βάση την εικόνα του εαυτού, βιωματικά, δεν ξεχνιέται ποτέ, ασφουκτιά όταν υποβάλλεται σε εξετάσεις, αποτελεί μια κοινωνική δραστηριότητα και ανάπτυξη (1998: 1-2).

Και ακόμη, γιατί το σχολείο δεν είναι μόνο το κτίριο, αλλά και οι άνθρωποι που το χρησιμοποιούν, και οι σχέσεις που αναπτύσσονται μέσα αλλά και έξω από αυτό. Δεν στεγάζει απλά τους μαθητές, αλλά διαμορφώνει το χαρακτήρα τους και τη συμπεριφορά τους, διευκολύνει ή δυσχεραίνει την πορεία προς τη γνώση και την ωρίμανση. Εξάλλου η σημασία του χώρου στην εκπαίδευση είναι προφανής και από το γεγονός ότι όλες οι θεωρίες μάθησης αναφέρονται στη σημαντικότητα της αλληλεπίδρασης παιδιού και χώρου. Η αλήθεια είναι, βέβαια, ότι αρχιτεκτονικά δεν μας δίνονται μεγάλα περιθώρια παρέμβασης, αλλά παιδαγωγικά μπορούμε να αναδιαμορφώσουμε το σχολικό χώρο έτσι ώστε να επιτύχουμε τη μέγιστη δυνατή πρόοδο των μαθητών. Η αλήθεια είναι πως το ιδανικό σχολείο είναι διαφορετικό για τον κάθε μαθητή ανάλογα με τις προσωπικές του αρέσκειες και δυσαρέσκειες, εμπειρίες, προσδοκίες και πιστεύω. Ωστόσο, το σχολείο θα πρέπει να είναι η χρυσή τομή όλων αυτών που θα μπορούσε να προσδοκά κάθε μαθητής, γιατί όλοι οι μαθητές χωρίς εξαίρεση θα έπρεπε να βρίσκουν μια δική τους γωνιά στο σχολείο όπου θα μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα. Πάντως σίγουρα το σχολείο και η τάξη πρέπει να είναι ένας ρευστός, εναλλασσόμενος χώρος, γιατί δεν μπορεί όλη η μάθηση να συμβαίνει πάνω σε μια σκληρή καρέκλα κι ένα θρανίο με τον εκπαιδευτικό να ανοιγοκλείνει διαρκώς το στόμα απέναντί σου. Άρα, αν σταθούμε σκληρά απέναντι στο θεσμό του σχολείου και θεωρήσουμε ότι η μάθηση μπορεί να επιτευχθεί σε συγκεκριμένους χώρους, με συγκεκριμένους τρόπους, με συγκεκριμένες σχέσεις μεταξύ παιδιών και εκπαιδευτικών, παιδιών και χώρου, παιδιών και θεσμών, τότε το σχολείο θα παραμείνει μονολιθικό και δεν θα σπάσει ποτέ τα στενά σύνορα της τάξης, δεν θα επιτρέψει ποτέ τη μάθηση να γίνει αυτό που πραγματικά είναι, μια κοινωνική δραστηριότητα. Κι επειδή στην μάθηση δεν υπάρχουν μαγικές συνταγές για σωστές ή όχι μεθόδους, το σχολείο θα πρέπει να γίνει ο μαγικός χώρος όπου μπορεί καθένας να συμμετάσχει σε ένα απολαυστικό κυνήγι, ακόμη κι αν δεν βρει ποτέ έναν κρυμμένο θησαυρό. Γιατί ο πραγματικός θησαυρός δεν είναι ο προορισμός αλλά το ίδιο το ταξίδι.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Γερμανός, Δ. (2005). *Χώρος και Διαδικασίες Αγωγής: Η Παιδαγωγική Ποιότητα του Χώρου*. Αθήνα: Gutenberg.

Γερμανός, Δ. (2002). *Οι τοίχοι της γνώσης. Σχολικός χώρος και εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg.

Γερμανός, Δ. (2017). Αλλαγές στο χώρο της τάξης και αναβάθμιση του εκπαιδευτικού περιβάλλοντος. Διαθέσιμο στο: <http://users.sch.gr/kliapis/GermanF.pdf> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Γερμανός, Δ. και Λιάπη, Μ. (επιμ.) (2015). Πρακτικά Συμποσίου «Τόποι για Εμπειρίες Μάθησης: Έρευνα, Δημιουργία, Αλλαγή (ΤΕΠΑΕ)», Θεσσαλονίκη. Διαθέσιμο στο: <http://epublishing.ekt.gr/sites/ektpublishing/files/proceedings/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%20%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CE%B4%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85%20%CE%A4%CE%95%CE%A0%CE%91%CE%95%202015.pdf> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Γκότοβος, Α. (1990). *Παιδαγωγική αλληλεπίδραση. Επικοινωνία και κοινωνική μάθηση στο σχολείο*. Αθήνα: Gutenberg.

Ματσαγούρας, Η. (2000). *Η σχολική τάξη. Χώρος, Ομάδα, Πειθαρχία, Μέθοδος*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.

Μπακιρτζής, Κ. (2004). *Επικοινωνία και Αγωγή*. Αθήνα: Gutenberg.

Τριανταφύλλου, Γ. (2013). Δημοτικό Σχολείο «Δημήτρης Πικιώνης». Διαθέσιμο στο: <http://triantafylloug.blogspot.gr/2013/05/blog-post.html> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Πειραματικό Σχολείο Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/peiramatiko-sxoleio-8essalonikhhs/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Γυμνάσιο και Λύκειο Λαγκαδά. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/gymnasio-kai-lykeio-lagkada/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. 2^ο Δημοτικό Σχολείο Κάντζας. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/2o-dhmotiko-sxoleio-kantzass/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. 10^ο Δημοτικό Σχολείο Χαϊδαρίου. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/10-dhmotiko-sxoleio-xaidariou/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. 5^ο Γυμνάσιο Χαϊδαρίου & Νηπιαγωγείο. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/5o-gymnasio-xaidariou-nhriagwgeio/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Ιδιωτικά σχολεία Ξάνθης 'Άξιον'. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/idiwtika-sxoleia-3an8hs-a3ion/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ψηφιακό Ευρετήριο Ελληνικής Αρχιτεκτονικής. Βρεφονηπιακός σταθμός 'Cocoon'. Διαθέσιμο στο: <http://domesindex.com/buildings/brefonhpiakos-sta8mos-cocoon/> (Ανακτήθηκε: 15/05/2017).

Ξενόγλωσση

- Arch Daily, Infant School Student In Vereda. Available at: <http://www.archdaily.com/359678/infant-school-student-in-vereda-rueda-pizarro-arquitectos> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, Vittra School Södermalm. Available at: <http://www.archdaily.com/420645/vittra-school-sodermalm-rosan-bosch> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, Timayui Kindergarten. Available at: <http://www.archdaily.com/201977/timayui-kindergarten-giancarlo-mazzanti> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, Bridge School. Available at: <http://www.archdaily.com/45409/school-bridge-xiaodong-li> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, Makoko Floating School. Available at: <http://www.archdaily.com/344047/makoko-floating-school-nle-architects> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, Sra Pou Vocational School. Available at: <http://www.archdaily.com/130914/sra-pou-vocational-school-architects-rudanko-kankkunen> (Retrieved: 15/05/2017).
- Arch Daily, McMicken Elementary School. Available at: <http://www.archdaily.com/184806/mcmicken-elementary-school-tcf-architecture> (Retrieved: 15/05/2017).
- Architect - The Journal of the American Institute of Architects, Douglas Park Elementary School. Available at: <http://www.architectmagazine.com/project-gallery/douglas-park-elementary-school> (Retrieved: 15/05/2017).
- Bacalis, S. (2007). Takis Zenetos: A Modern Greek Architect, part II – The Circular School. Available at: http://blog.2modern.com/2007/06/takis_zenetos_a.html (Retrieved: 15/05/2017).
- Big Picture Learning. Available at: http://www.bigpicture.org/apps/pages/index.jsp?uREC_ID=389353&type=d&pREC_ID=882353 (Retrieved: 15/05/2017).
- Business Insider, Innova Schools. Available at: <http://www.businessinsider.com/innova-schools-in-peru-offer-great-education-for-cheap-2015-7> (Retrieved: 15/05/2017).
- Carpe Diem Innovative School Meridian. Available at: <http://carpediemmeridian.com/author/admin/page/2/> (Retrieved: 15/05/2017).
- Dezeen, Ørestad College. Available at: <https://www.dezeen.com/2007/10/19/orestad-college-copenhagen-by-3xn-architects/> (Retrieved: 15/05/2017).
- Greenman, J. (1988). *Caring spaces, learning spaces: Children's environments that work*. Redmond, WA: Exchange Press.
- Hebblethwaite, C. (2017). Sweden's 'gender-neutral' pre-school. BBC News. Available at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-14038419> (Retrieved: 15/05/2017).
- Kumar, V. (2013). *101 Design Methods: A Structured Approach for Driving Innovation in Your Organisation*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Mead, R. Learn Different: Silicon Valley disrupts education. The New Yorker. Available at: <http://www.newyorker.com/magazine/2016/03/07/altschools-disrupted-education> (Retrieved: 15/05/2017).
- National Education Association (NEA), U.S.A., *Preparing 21st Century Students for a Global Society: An Educator's Guide to the 4 "Cs"*. Available at: <http://www.nea.org/assets/docs/A-Guide-to-Four-Cs.pdf> (Retrieved: 15/05/2017).

- Smith, F. (1998). *The Book of Learning and Forgetting*. New York: Teachers College Press.
- Spencer, Ch. et al. (1989). *The Child in the Physical Environment*. New York: Wiley & Sons.
- Steve Jobs School. Available at: <http://stevejobsschool.world/> (Retrieved: 15/05/2017).
- THINK Global School. Available at: <https://thinkglobalschool.org/> (Retrieved: 15/05/2017).
- Tuan, Y.F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. Minneapolis MN: University of Minnesota Press.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wellhousen, K. και Crowther, I. (2004). *Creating Effective Learning Environments*. Clifton Park, NY: Thomson.